

Mjere

Pri izradi tekstilnih sirovina primjenjivane su određene narodne starinske tekstilne mjere. Osnovne mjerne jedinice za količinu biljnih kultura bile su: ručica, bremce, trganica i snop. Ručica je količina počupanih stabljika koja se obuhvati jednom šakom. Dve ručice čine takozvanu sastavnu ručicu, a više ručica bremce. Trganica i snop su mjere poput bremena, ali služe za određivanje količine već dobijenog vlakna. Opređena konoplja ili lan mjere se, dalje vretenom, klupčetom, odnosno raškom motovilima.

Vuna je, osim vretenom, klupčetom i motovilima, mjerena i utvrđena težinskim mjerama litrom i okom. Četiri litra sačinjavaju jednu oku, a oka je nešto teža od kilograma.

Dužina tekstilnih proizvoda mjeri se najstarijim dužinskim mjerama: pedljom, odnoscem i rastegljajem. Pedalj je razmak od ispruženog palca do vrha kažiprsta. Deset pedalja srađeno sa današnjim dužinskim mjerama iznosi oko 200 centimetara. Izatvani vez je mjeran takođe jednom starom dužinskom mjerom zvanom odnosac, a to je razmak od vrha nosa do kažiprsta na ispruženoj ruci, zbog čega je dobila taj naziv. Dužinski ova mjera iznosi oko 70 centimetara, kao i aršin, koji najviše služi pri mjerenju sukna. Mada rjeđe, kao dužinska mjera, upotrebljavan je i rastegljaj. To je razmak od jedne do druge ispružene ruke. Kao jedinica za označavanje dužine služi i daščica. Za izradu ukrasnih detalja, na primjer kičanki, na dijelovima nošnje upotrebljavana je odgovarajuća daščica oko koje je omotavana pređa. Svaki puni namotaj iznosio je dužinu jedne rese u kičanki.

Debljina niti zavisila je od vrste predmeta za čiju je izradu namijenjena. Iako nije bilo nekih utvrđenih mjera za debljinu niti, žene su znale da niti za bez treba opresti tanko, dlaku na dlaku, što je ustvari, i bila nepisana najmanja mjera za debljinu niti. Kad se kaže kanurana pređa, znalo se da je to najdeblje opređena nit za potku grubih pokrivača.

Osnovna mjera za širinu je pasmo. Pasma sadrži trideset žica; razbrojane po tri žice daju deset čisa ili jedan desetić. Čisa je najmanja jedinica za širinu u utvrđenom sistemu razbrojavanja žica.

Pojedine od nabrojanih tekstilnih mjera danas se ne koriste. Tako umjesto litrom i okom težina vune mjeri se kilogramima, a metar sve više zamjenjuje aršin.

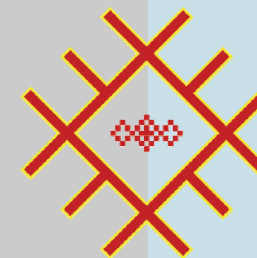

trlica

greben

2. kozarski etno

KOZARA ETHNO

*Tradicionalna
tekstilna
radinost*

**30. jun
1. jul 2006.**

Piskavica

Tradicionalna tekstilna radinost

Do kaja 19. vijeka narodna nošnja seoskog stanovništva bila je najvećim dijelom domaće proizvodnje. Prerada tekstilnih sirovina i njihova primjena u izradi raznovrsnih proizvoda bila je u domenu ženskog rada sa određenim izuzecima.

Složeni postupak prerade biljnih vlakana, konoplje i lana, odvijao se isključivo u okviru kućnog rada. Više je sijana konoplja nego lan. Sjetva je obavljana krajem aprila i početkom maja, a sakupljanje, čupanje, zavisno od vrste krajem augusta ili septembra. Počupane stabljike konoplje ili lana potapane su u vodu da bi omekšale za preradu na nožnoj stupi. Poslije stupanja konoplja se pomoću drvenog noža palice trgala. Trganice konoplje su zatim prerađivane na grebenima. Lan je umjesto na stupi prerađivan na trlici.

Vunena, konopljana i lanena vlakna pređena su na raznim vrstama preslica i vretena. Opredena pređa premotavala se u motovila (konočela) pomoću raška. Konopljana i lanena motovila za proizvodnju veza, prije nego što se smotaju u klupčad, žene su prale u lugu. Vunena motovila boje ukoliko ih ne namjeravaju upotrebljavati u prirodnoj boji.

Najveći broj tekstilnih predmeta izrađivan je tkanjem. Za tkanje većine proizvoda služio je horizontalni tkački stan. Za tkanje određenih tekstilnih vrsta (ženskih pojaseva, ukrasnih traka potkita,...) upotrebljavane su i tkačke daščice ili koturići u sistemu od najmanje četiri pa do trideset i pet daščica.

Za krojenje dijelova odjeće tkanjem je prevashodno proizvedeno sukno ili platno vez ili kako se još kaže, sukno i prteno. Sukno je upotrebljavano za muške čakšire, muške i ženske haljine i zubune i kratke kapute. Poslije tkanja i bojenja sukno je valjano, osim onog od kojeg su krojene šaljvare. Proizvodnja sukna u savremeno doba savim je nestala.

Za krojenje dijelova odjeće tkano je platno bez. Najstarije platno je konopljano - kudeljno, a zatim laneno - ćetenovo. Konopljano platno nazivano je i predivo bez, a i debeli bez, a laneno ćetenovica.

Poslije tkanja bijeljeno je na tradicionalan način. Platno se rasprostiralo pokraj rijeke, posipalo pepelom i oko šest puta dnevno prelivalo vodom i sušilo na suncu. Ovakav postupak bijeljenja trajao je i do osam dana, sve dok se ne bi postigla određena bjelina.

Dolaskom Austrougarske u Bosnu za proizvodnju platna se počeo upotrebljavati i pamuk, od koga se krojila praznička zboraćka odjeća. Pamuk se najprije mješao sa lanom i konopljom, da bi se početkom 20. vijeka počeli neki dijelovi odjeće krojiti od čistog pamučnog platna.

Sve do Drugog svjetskog rata vuna je prerađivana na tradicionalan način. Krajem maja skidano je runo sa ovaca. Ošišano runo žene su prale, sušile i češljale malim gebenima. Od sedamdesetih godina 20. vijeka, grebeni se upotrebljavaju sve rjeđe jer mnoge žene nose vunu na dalju preradu u vunovlačare. Kozja dlaka kočet šišana je svake druge ili treće godine, a zatim je prodavana mutabdžijama.

Vuna je imala mnogo veću primjenu u izradi nošnji nego ijedan drugi materijal. Od nje se izrađivalo sukno za gornje haljetke. Pored toga prerađivana je za pletenje. Pletenjem su od dijelova odjeće najprije izrađivane muške i ženske čarape, natikači (narotci) i priglavci, zatim rukavice, a u novije vrijeme i razne vrste džempera. Stariji tipovi muških i ženskih čarapa, koje su uglavnom nosile starije osobe i nekoliko godina poslije Drugog svjetskog rata, pleteni su jednom iglom ili sa pet igala od vune.

Tehnikama preplitanja izvođene su razne vrste uzica i traka koje su imale praktičnu i ukrasnu ulogu. Od sukna su pravljene uzice za ukrašavanje rubova muških i ženskih haljina. Preplitanjem na prste izrađivane su trake sa resama kojima su ukrašavane pregače.

Ukrašavanje vezom sve do Drugog svjetskog rata izvodi se na dijelovima odjeće, ali se poslije rata izobičajava. Danas se održava na dijelovima tekstilnog pokućstva. Prema podlozi na kojoj je izveden razlikuje se vez po platnu i vez po suknu. Vez po platnu izvođen je tanko opredenom vunom (suknenom) niti, i to raznim tehnikama: prutalačkom, krstačkom, provlakom i podvlakom. Stariju fazu veza na platnu karakteriše geometrijska i geometrijsko-biljna ornamentika. Vezilje su same izmišljale ornamente za vez na odjeći ili su ih preuzimale jedna od druge na zborovima i drugim raznim skupovima. Novi uzorci za vezove prenosili su se i ruhom, tj. udajom djevojaka iz susjednih sela. Vez po suknu ili čohi rađen je samo na suknenim dijelovima odjeće starije nošnje: zubunima, ženskim haljinama, pojasevima. Isčezavanjem starije nošnje nestalo je i ove vrste veza.

Osim vezenim komadima čohe je na dijelovima starije nošnje bilo veoma rašireno ukrašavanje i nevezanim komadima tamne čohe. Uz čohu su obično našivane i razne zlatne, srebrne i platnene pozamanterijske trake i gajtani: tračić, pašamančić, potkrite, kite i drugo.

Poslije turskih osvajanja naših krajeva dolaze u upotrebu i novi materijali. Njihova prvenstvena primjena ispoljava se u nošnji građanskog staleža, da bi se postepeno proširila i na seosko stanovništvo. Dolaskom novih materijala postepeno se izobičajavaju tradicionalni materijali, pa se samim tim i tradicionalni način njihove prerade polako zaboravlja.